

Study of Effect of Religious Education Programs on Cognitive Aspect of Religious Attitudes among Female Students of Secondary School in Tehran

Marzie Ghaemimanesh^{1*}

1 M.S in Instruction Planning, Faculty of Humanities, Education science Department, Shahed university, Tehran, Iran.

* **Corresponding author:** ghaemi9734@gmail.com

Received: 2023-04-26

Accepted: 2023-06-12

Abstract

The purpose of the present research is to review the effects of religious education programs, both formal and informal, on the cognitive aspect of religious attitudes of secondary school girls in Tehran. In order to do this, the descriptive method was used to measure cognitive aspect of religious attitudes and describe the characteristics of the population, such as educational background and academic field. The statistical population includes all female students of secondary school in Tehran, and four hundred people was determined by the size of the sample. The research tool is a questionnaire, which included 37 questions in the cognitive aspect of attitudes. In this research, which used random cluster sampling, these results were obtained that the cognitive aspect of religious attitude of the students is high and desirable. Also, the effect of religious education programs on the dimensions of the students' religious attitudes, according to the different variables of the educational level and the educational field, does not have a meaningful difference.

Keywords: ReliThe purpose of the present research is to review the effects of religious education pron, Cognitive aspect of religious attitude, School girl, Secondary school

© 2019 Journal of New Approach to Children's Education (JNACE)

This work is published under CC BY-NC 4.0 license.

© 2022 The Authors.

How to Cite This Article: Ghaemimanesh, M. (2023). Study of Effect of Religious Education Programs on Cognitive Aspect of Religious Attitudes among Female Students of Secondary School in Tehran. *JNACE*, 5(2): 88-97.

بررسی تأثیر برنامه های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران

مرضیه قائمی منش^{۱*}

^۱ کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی آموزشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران
* نویسنده مسئول: ghaemi9734@gmail.com

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۰۶

چکیده

یکی از موضوعات مهم در نظام آموزش و پرورش، آموزش و انتقال صحیح مفاهیم دینی و تعمیق باورهای دینی در نوجوانان است. بدین منظور، مسئولان امر موظف هستند با فراهم کردن برنامه های تربیتی سالم و اصولی، شرایط مطلوب برای پرورش نسلی با ایمان و مذهبی را فراهم سازند. هدف پژوهش حاضر بررسی میزان اثربخشی برنامه های آموزش دینی اعم از رسمی و غیررسمی، بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران است. مسئله این است که آیا برنامه های آموزش دینی، با این همه هزینه هایی که می شود، اثربخش هست یا خیر. برای انجام این امر از روش توصیفی (پیمایشی) که طی آن به پیمایش و سنجش بُعد شناختی نگرش دینی و توصیف ویژگی های جمعیت شناختی از قبیل پایه تحصیلی و رشته تحصیلی پرداخته شده، استفاده گردید. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران است که جمعاً ۱۶۴۵۵۲ نفر می باشند. از این تعداد دانش آموز، ۴۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین گردید. ابزار تحقیق حاضر عبارتست از پرسشنامه محقق ساخته که در راستای سنجش بُعد شناختی نگرش دینی دانش آموزان تدوین گردید. در این تحقیق که از نمونه گیری خوشه ای تصادفی استفاده شد، این نتایج حاصل گردید که نگرش دینی دانش آموزان در حد زیاد و مطلوب می باشد. از میان گویه های مختلف بُعد شناختی، گویه: «خداوند خالق همه هستی است.» بالاترین نمره را به خود اختصاص داد. همچنین میزان تأثیر برنامه های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش آموزان، بر حسب متغیرهای مختلف پایه تحصیلی و رشته تحصیلی، تفاوت معنادار نداشت.

واژگان کلیدی: تربیت دینی، برنامه آموزشی دینی، بعد شناختی، نگرش دینی، دانش آموز دختر

تمامی حقوق نشر برای فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان محفوظ است.

شیوه استناد به این مقاله: قائمی منش، م (۱۴۰۲) بررسی تأثیر برنامه های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران. فصلنامه رویکردی نو بر آموزش کودکان، ۵(۲): ۹۷-۸۸.

۱- مقدمه

می باشد و پیشرفت در جنبه های گوناگون آن جامعه را تضمین می کند. بنابراین، مسئولان امر موظف هستند با فراهم کردن برنامه های تربیتی سالم و اصولی، امکان تحقق شرایط مطلوب برای پرورش نسلی با ایمان و مذهبی را فراهم سازند. جامعه ای

چگونگی پرورش نسل جدید، یکی از مهمترین اصولی است که پیشرفت یک کشور بدان وابسته است و سرمایه گذاری برای تربیت دینی افراد یک جامعه، در واقع نشانگر تمدن آن جامعه

دانش‌ها، آگاهی‌ها و مهارت‌ها به آنان برخوردار است [۴]. در راستای تربیت دینی، اخلاقی و معنوی نوجوانان و جوانان آینده ساز جامعه اسلامی تکمیل، تعالی و تعمیق تعلیم و تربیت دینی در نظام آموزش و پرورش از وظایف مهم به شمار می‌آید. تربیت انسان‌های الهی و هم‌جهت و هماهنگ با معیارهای اسلامی که تعبیر دیگری از تربیت انسان متدین به عنوان هدف تربیت دینی است، وظیفه اصلی نظام آموزش و پرورش محسوب شده است و این مهم جایگاه و نقش تعلیم و تربیت دینی در نظام آموزش و پرورش و در هر مرحله آن را مشخص و ممتاز می‌سازد. منظور از اصطلاح تعلیم و تربیت دینی، هرگونه فعالیت هدفمندی است که در نظام آموزش و پرورش کشور به منظور تقویت ایجاد شناخت و باور به معارف دینی، گرایش به ارزش‌ها و هنجارهای دینی و التزام عملی به احکام و دستورات دینی طراحی شده و در مجموع، زمینه‌ساز تکوین هویت دینی رشد متعادل دینداری متربی در همه جنبه‌ها گردد [۵].

یکی از ابعاد تعلیم و تربیت دینی، بُعد نگرشی آن می‌باشد. در این پژوهش سعی بر آن است که نقش برنامه‌های آموزش دینی را بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه بررسی کند. علیرغم آموزش‌های دینی اثربخش برخی از تحقیقات حاکی از اثربخشی کمتر آموزش‌های دینی مدارس است. در این پژوهش، برنامه‌های آموزش دینی به عنوان متغیر مستقل و بُعد شناختی نگرش دینی به عنوان متغیر وابسته مورد بررسی قرار خواهد گرفت. برنامه‌های آموزش دینی شامل ابعاد رسمی و غیر رسمی می‌باشد. بُعد رسمی آموزش دینی شامل کتاب دین و زندگی است که در دوره متوسطه به عنوان واحد درسی تدریس می‌شود. بُعد غیر رسمی آموزش دینی شامل فعالیت‌های پرورشی و فوق برنامه مدارس می‌باشد. با توجه به اینکه برنامه‌های آموزش دینی بر روی نگرش دانش‌آموزان نتایج متضادی را در برداشته است، این تحقیق بر آن است که مجدداً بویژه در خصوص نگرش‌سنجی این مطالعه آن هم در بین دانش‌آموزان دختر که از حساسیت و آسیب‌پذیری بیشتری در صورت عدم اثربخشی برنامه‌های آموزش دینی، ممکن است در این رهگذر متوجه آنان شود، انجام گیرد و اگر ما بتوانیم آموزش‌های دینی اثربخشی داشته باشیم، دختران که مادران آینده هستند، در تربیت دینی نسل آینده نیز می‌توانند نقش مثبت‌تری را ایفا کنند. این پژوهش در پی آن است که تعیین کند، اصولاً برنامه‌های آموزش دینی (اعم از رسمی و غیر رسمی)، بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران تا چه اندازه تأثیر داشته است؟

در ادامه به اختصار به تعریف برخی مفاهیم در این پژوهش می‌پردازیم: «دین»: کیش، طریقت، شریعت. مسلمانان دین را

که ما در آن زندگی می‌کنیم، تمام اعمال و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی متأثر از دین اسلام است و یکی از موضوعات مباحث مهم در نظام آموزش و پرورش، آموزش و انتقال صحیح مفاهیم دینی و تعمیق باورهای دینی در نوجوانان است. به همین دلیل تمام دستگاه‌های آموزش‌دهنده باید تلاش خود را در جهت همسو نمودن با فلسفه‌ی زیربنایی اسلام برنامه‌ریزی کنند، در صورتی که کوتاهی در انتقال مفاهیم و باورهای دینی به نوجوانان صورت گیرد و تنها به آموزش صرف در مدارس بسنده شود؛ در آینده جوانان متعهد و مذهبی کمتر شده و نسل آینده‌ای بدون تعصب و بینش صحیح نسبت به فرهنگ اسلامی خواهیم داشت.

از طرف دیگر، نوجوانان و جوانان نه تنها درگیر تحولات بلوغ و روند هویت‌یابی خویش هستند، بلکه در عصری زندگی می‌کنند که در آن به چالش کشیدن تمامی بنیادها و اصول پیشین مباح شمرده می‌شود. همچنین فضای جهانی شده، روز به روز جوانان را با ارزش‌های متنوع، متفاوت و گاه متعارضی مواجه می‌کند که تشویق به انحرافات اجتماعی بخشی از این ارزش‌هاست [۱]. جوانان و نوجوانانی که با مدرن‌ترین اندیشه‌های امروز کم و بیش آشنا هستند و مکتب‌های فلسفی از هر طرف به مغزشان هجوم می‌آورد، نمی‌توانند در حد یک مذهب ارثی تقلیدی و تعبدی پایین بیایند... این‌که به نظر می‌رسد مبانی اعتقادی و ایمان مذهبی نسل جدید سست‌تر شده، نه به خاطر این است که اصولاً روح این نسل، روح بیگانه با مذهب است؛ بلکه به عکس، امروز بیش از هر وقت دیگر، نیاز به معنویت در نسل جوان احساس می‌شود. اما متأسفانه به این نیاز، جواب کافی داده نمی‌شود و در نتیجه خلأ ناشی از آن موجب پریشانی و رنج بیشتر این نسل گردیده و یا با چیزهایی پر می‌شود که به فساد و تباهی منجر می‌گردد [۲]. در همین راستا، دغدغه درونی و دل‌مشغولی دائمی همه دلسوختگان دین و آموزه‌های دینی، آن است که نسل جدید جامعه را نسلی مؤمن به ارزش‌ها و عامل به فضایل اخلاقی و احکام الهی بار آورند.

۲- بیان مسئله

استمرار و بقای هر جامعه‌ای مستلزم آن است که مجموع باورها، ارزش‌ها، رفتارها، گرایش‌ها، دانش‌ها و مهارت‌های آن به نسل‌های جدید منتقل شود که وسیله این انتقال، نهاد آموزش و پرورش است [۳]. نظام‌های آموزش و پرورش، در جوامع دینی اصولاً اهتمام بیشتری نسبت به نهادینه ساختن هنجارهای اخلاقی و باورهای دینی در نسل جدید دارند. نظام آموزش و پرورش ما نیز از این قاعده مستثنی نیست. نکته این است که اهتمام در جهت تربیت معنوی دانش‌آموزان از صعوبت، ظرافت و حساسیت بسیار افزون‌تری در مقایسه با انتقال مجموعه‌ای از

تاکنون تحقیقات بسیاری اعم از پژوهش‌های داخلی و خارجی، در زمینه برنامه‌های آموزش دینی و تأثیر آنها بر نگرش دینی گروه‌های مختلف جامعه انجام شده است. آهنکوب‌نژاد (۱۳۸۸) [۱۰] در پژوهشی تحت عنوان «مطالعه میزان پایبندی دینی جوانان شهر اهواز»، از پرسشنامه سنجش دینداری مسلمانان که بر اساس الگوی گلاک و استارک تهیه شده است به عنوان ابزار تحقیق استفاده کرده و چند سؤال به عنوان نظرخواهی از جوانان در مورد وضعیت دین در جامعه به آن افزوده است. نتایج به دست آمده نشان داد که دینداری جوانان شهر اهواز در ابعاد اعتقادی و عاطفی قوی‌تر از ابعاد مناسکی و پیامدی بوده است و در کل نمره دینداری جوانان در حد بالاتر از متوسط و نزدیک به زیاد است. کایوانی (۱۳۸۷) [۱۱] در تحقیق خود تحت عنوان «رابطه مؤلفه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری در نگرش‌های مذهبی دانشجویان»، از آزمون جهت‌گیری مذهبی استفاده کرده است و نتایج حاکی از آن است که نگرش‌های مذهبی دانشجویان بر خلاف اینکه گاهی پایین تلقی شده و از آن اظهار نارضایتی می‌شود، بالاست.

یوسفی لویه (۱۳۸۶) [۱۲] در تحقیق خود تحت عنوان «تأثیر آموزش دروس معارف اسلامی بر نگرش دینی دانشجویان دوره روزانه دانشگاه‌های استان تهران» که تعداد نمونه آماری آن ۱۹۰۰ نفر بوده و از روش پیمایشی استفاده کرده، به نتایج زیر دست پیدا کرده: الف) نگرش دینی دانشجویان در حد مطلوب (یعنی قوی و مثبت) است. ب) از میان اجزای نگرش دینی بُعد عاطفی، بُعد آمادگی رفتاری، بُعد انگیزشی و بُعد شناختی به ترتیب بالاترین نمره‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

سماواتی (۱۳۸۵) [۱۳] در تحقیق خود تحت عنوان «آماده‌سازی مقیاس دینداری دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی شهر تهران»، از مقیاس دینداری دانشجویان کشور استفاده کرده است که شامل نتایج زیر می‌باشد: الف) بین دینداری دختران و پسران در مؤلفه وظایف دینی تفاوت وجود دارد. ب) دینداری در بین رشته‌های تحصیلی عمومی، تجربی، انسانی و ریاضی تفاوت دارد. ج) دینداری در بین پایه‌های مختلف تحصیلی اول، دوم، سوم و پیش‌دانشگاهی در مؤلفه شناخت دینی و وظایف دینی تفاوت وجود دارد. د) دینداری در مناطق شمال، جنوب، شرق و غرب تهران تفاوت دارد. ه) تحصیلات پدر و مادر با دینداری فرزندانشان رابطه معکوس دارد.

روش‌شناسی پژوهش

هدف پژوهش حاضر بررسی میزان اثربخشی برنامه‌های آموزش دینی اعم از رسمی و غیررسمی، بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران است. روش

عبارت از مجموعه قواعد و اصولی می‌دانند که انسان را به پروردگار نزدیک می‌کند [۶]؛ «نگرش»: ارزیابی ذهنی از یک امر و طرز تفکر نسبت به آن [۷]؛ «نگرش دینی»: دین با نگرش دینی یا دینداری متفاوت است و داشتن نگرش دینی یا تدین، ناظر به پذیرش دین توسط انسان‌هاست [۸]؛ «بُعد شناختی نگرش»: جزء شناختی نگرش، اطلاعاتی است که فرد درباره موضوع نگرش دارد [۹]؛ گاه نگرش‌ها بیش از هر چیزی مبتنی بر مطالعه در دلایل و حقایق آن موضوع است. اگر ارزیابی فرد بیش از هر چیز مبتنی بر باور او در مورد خصوصیات موضوع نگرش باشد، آن را نگرش مبتنی بر شناخت می‌نامند. هدف این نوع نگرش آن است که جنبه‌های مثبت یا منفی یک شیء را طبقه بندی کند به طوری که ما سریعاً بتوانیم بگوییم که آیا آن شیء ارزش آن را دارد که مورد توجه یا بررسی ما قرار گیرد یا نه؛ «برنامه»: مجموعه‌ای از کارها و فعالیت‌هایی که طرح‌ریزی شده و باید در زمان خاصی انجام شود [۷]؛ «دانش/آموز»: آنکه در مقطع تحصیلی دبستان، راهنمایی یا دبیرستان تحصیل می‌کند. یادگیرنده علم و دانش [۷]؛ «تأثیر»: اثر گذاشتن بر چیزی. نفوذ یا قدرت اثر [۷].

۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

اهمیت و ضرورت این پژوهش از دو جنبه قابل بررسی است: الف) فواید نظری؛ این پژوهش اولاً به تهیه و تدوین پشتوانه نظری در آموزش متون دینی به دانش‌آموزان کمک شایانی نموده و ثانیاً ابعاد و جنبه‌های نگرش دینی در مجموعه برنامه‌های تربیتی دانش‌آموزان را روشن می‌سازد.

ب) فواید کاربردی؛ این پژوهش به برنامه‌ریزان و مؤلفان کتب و متون دینی دانش‌آموزان جهت ارتقاء نگرش دینی از حیث بُعد شناختی آگاهی می‌دهد. به معلمان در جهت تسهیل فرایند به کارگیری اهداف مستور در متون دینی، به منظور پرورش و رشد بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان یاری نموده و آنها را در راستای شناخت درست نسبت به اهداف تربیت دینی متون دینی در جهت ارائه بهتر و عمیق‌تر کمک می‌نماید. همچنین به کادر مدرسه (اعم از مدیران و معلمان) جهت ارائه مؤثرتر برنامه‌های دینی در مدارس آگاهی می‌بخشد.

۴- سؤال‌های پژوهش

سؤال اصلی این است که برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران تا چه حد مؤثر است؟

۵- پیشینه پژوهش

در این بخش از پژوهش که در آن داده‌های حاصل از ابزار پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد، توزیع فراوانی گویه-های مربوط به بررسی میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی ارائه شده و در ادامه به منظور بررسی سؤالات پژوهش، ضمن ارائه توزیع فراوانی مربوط به گویه‌های سؤالات پرسشنامه، شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش (میانگین، انحراف استاندارد، خطای انحراف استاندارد) و شاخص‌های استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای) مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

به منظور پاسخ به سؤال پژوهش، مبنی بر بررسی میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش-آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران، ۱۵ مؤلفه در ابزار پژوهش تدوین و تحلیل انجام شده پیرامون این سؤال در قالب ارائه شاخص‌های آمار توصیفی (توزیع فراوانی و درصد، میانگین، انحراف استاندارد و خطای انحراف استاندارد) و نیز نتایج تحلیل‌های آماری استنباطی (آزمون تی تک نمونه‌ای) در جداول شماره ۱ و ۲ ارائه گردیده است. لازم به ذکر است که در بررسی این سؤال با توجه به دامنه نمره‌گذاری گویه‌ها (۱ تا ۵) و محاسبه نمره کلی این مؤلفه بر حسب این دامنه، میانگین فرضی جامعه، عدد ۳ در نظر گرفته شده است.

تحقیق، توصیفی (پیمایشی) است که طی آن به پیمایش و سنجش بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران پرداخته شده است. جامعه آماری در این پژوهش، کلیه دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ (جمعاً ۱۶۴۵۵۲ نفر) بودند. نمونه آماری تحقیق حاضر، از میان دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۸۳ نفر تعیین گردید. شیوه نمونه‌گیری به صورت تصادفی خوشه‌ای بود که در آن ابتدا از مناطق آموزشی، سپس دبیرستان‌ها و در پایان کلاس‌های درس، واحدهای نمونه‌گیری تحقیق حاضر انتخاب گردید. ابزار تحقیق نیز یک پرسشنامه محقق‌ساخته است که حاوی سؤالاتی برای سنجش بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان تدوین گردید. در تحلیل توصیفی داده‌های حاصل از ابزار پژوهش، پس از ارائه فراوانی نتایج اظهارات پاسخگویان، میانگین پاسخ به مؤلفه‌های هر یک از سؤال‌های پرسشنامه و همچنین میانگین کل مؤلفه‌های مندرج در سؤالات پژوهش محاسبه شد. به علاوه از میانگین، انحراف معیار و انواع جداول جهت تبیین توصیفی داده‌های حاصل از جامعه پژوهش استفاده شد. در تحلیل استنباطی داده‌های پژوهش با عنایت به مقیاس داده‌ها از آزمون‌های تی تک نمونه‌ای و تحلیل واریانس یک راهه استفاده شد.

یافته‌ها

جدول ۱: توزیع فراوانی گویه‌های مربوط به بررسی میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر متوسطه شهر تهران

ردیف	مؤلفه	شاخص	گویه					
			کاملاً مخالفم	تا حدی مخالفم	بینابین	تا حدی موافقم	کاملاً موافقم	بدون پاسخ
۱	خداوند خالق همه‌ی هستی است.	فراوانی	۱	۰	۰	۲	۳۴۸	۱
		درصد	۰/۳	۰/۰	۰/۰	۰/۶	۹۸/۹	۰/۳
۲	قرآن بهترین راهنمای فرد در زندگی است.	فراوانی	۲	۵	۱۲	۷۲	۲۶۰	۱
		درصد	۰/۶	۱/۴	۳/۴	۲۰/۵	۹۹/۷	۰/۳
۳	مرگ پایان زندگی نیست و جهان آخرت وجود دارد.	فراوانی	۵	۴	۲۳	۴۵	۲۷۲	۳
		درصد	۱/۴	۱/۱	۶/۵	۱۲/۸	۷۷/۲	۰/۹
۴	نداشتن مذهب باعث فساد اخلاقی است.	فراوانی	۱۸	۳۴	۳۶	۱۰۵	۱۵۹	۰
		درصد	۵/۱	۹/۷	۱۰/۲	۲۹/۸	۴۵/۲	۰/۰
۵	تربیت دینی برای همگان ضروری است.	فراوانی	۹	۲۲	۵۴	۱۰۷	۱۵۸	۲
		درصد	۲/۶	۶/۳	۱۵/۳	۳۰/۴	۴۴/۹	۰/۶
۶	احکام و دستورات دین، متناسب با فطرت انسان است.	فراوانی	۷	۱۸	۶۸	۱۱۴	۱۴۳	۲
		درصد	۲/۰	۵/۱	۱۹/۳	۳۲/۴	۴۰/۶	۰/۶
۷	پیامبران و امامان، زندگی خود را برای سعادت انسان‌ها فدا کرده‌اند.	فراوانی	۴	۵	۲۳	۶۳	۲۵۵	۲
		درصد	۱/۱	۱/۴	۶/۵	۱۷/۹	۷۲/۴	۰/۶

ردیف	مؤلفه	شاخص	گویه					
			کاملاً مخالفم	تا حدی مخالفم	بینابین	تا حدی موافقم	کاملاً موافقم	بدون پاسخ
۸	امر به معروف و نهی از منکر از وظایف اجتماعی انسان است.	فراوانی	۲۲	۱۷	۶۰	۱۸۸	۱۴۴	۱
		درصد	۶/۳	۴/۸	۱۷/۰	۳۰/۷	۴۰/۹	۰/۳
۹	مربیان پرورشی الگوهای خوبی در زندگی هستند.	فراوانی	۹۸	۶۴	۹۸	۵۳	۳۸	۱
		درصد	۲۷/۸	۱۸/۲	۲۷/۸	۱۵/۱	۱۰/۸	۰/۳
۱۰	من احساس می‌کنم که در زندگی چیزهای مهم‌تر از مذهب هم وجود دارد.	فراوانی	۵۷	۵۶	۴۶	۱۰۵	۸۶	۲
		درصد	۱۶/۲	۱۵/۹	۱۳/۱	۲۹/۸	۲۴/۴	۰/۶
۱۱	لزومی ندارد همسر انسان مذهبی باشد.	فراوانی	۱۰۶	۵۲	۵۶	۶۹	۶۵	۴
		درصد	۳۰/۱	۱۴/۸	۱۵/۹	۱۹/۶	۱۸/۵	۱/۱
۱۲	دین مانع پیشرفت علم است.	فراوانی	۲۱۳	۶۶	۳۰	۲۲	۱۸	۳
		درصد	۶۰/۵	۱۸/۸	۸/۵	۶/۳	۵/۱	۰/۹
۱۳	به نظر من فرقی نمی‌کند نماز را در خانه بخوانیم یا در مسجد.	فراوانی	۷۶	۵۴	۸۱	۶۰	۷۸	۳
		درصد	۲۱/۶	۱۵/۳	۲۳/۰	۱۷/۰	۲۲/۲	۰/۹
۱۴	مسلمانان به خاطر تبعیت از دین عقب مانده‌اند.	فراوانی	۱۸۰	۵۶	۴۵	۳۶	۲۶	۹
		درصد	۵۱/۱	۱۵/۹	۱۲/۸	۱۰/۲	۷/۴	۲/۶
۱۵	یافته‌های علمی، احکام مذهبی را نفی می‌کنند.	فراوانی	۱۷۱	۷۲	۵۵	۲۵	۱۹	۱۰
		درصد	۴۸/۶	۲۰/۵	۱۵/۶	۷/۱	۵/۴	۲/۸

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی و نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای مربوط به بررسی میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران

ردیف	مؤلفه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای انحراف استاندارد	t	df	sig
۱	خداوند خالق همه‌ی هستی است.	۳۵۱	۴/۹۸	۰/۲۲	۰/۰۱	۱۶۴/۲۸**	۳۵۰	۰/۰۰۰
۲	قرآن بهترین راهنمای فرد در زندگی است.	۳۵۱	۴/۶۶	۰/۶۶	۰/۰۳	۴۶/۵۱**	۳۵۰	۰/۰۰۰
۳	مرگ پایان زندگی نیست و جهان آخرت وجود دارد.	۳۴۹	۴/۶۴	۰/۷۷	۰/۰۴	۳۹/۶۵**	۳۴۸	۰/۰۰۰
۴	نداشتن مذهب باعث فساد اخلاقی است.	۳۵۲	۴/۰۰	۱/۱۸	۰/۰۶	۱۵/۸۷**	۳۵۱	۰/۰۰۰
۵	تربیت دینی برای همگان ضروری است.	۳۵۰	۴/۰۹	۱/۰۴	۰/۰۵	۱۹/۶۷**	۳۴۹	۰/۰۰۰
۶	احکام و دستورات دین، متناسب با فطرت انسان است.	۳۵۰	۴/۰۵	۰/۹۹	۰/۰۵	۱۹/۷۸**	۳۴۹	۰/۰۰۰
۷	پیامبران و امامان، زندگی خود را برای سعادت انسان‌ها فدا کرده‌اند.	۳۵۰	۴/۶۰	۰/۷۷	۰/۰۴	۳۸/۷۷**	۳۴۹	۰/۰۰۰
۸	امر به معروف و نهی از منکر از وظایف اجتماعی انسان است.	۳۵۱	۳/۹۵	۱/۱۵	۰/۰۶	۱۵/۴۴**	۳۵۰	۰/۰۰۰
۹	مربیان پرورشی الگوهای خوبی در زندگی هستند.	۳۵۱	۲/۶۲	۱/۳۲	۰/۰۷	-۵/۲۸**	۳۵۰	۰/۰۰۰
۱۰	من احساس می‌کنم که در زندگی چیزهای مهم‌تر از مذهب هم وجود دارد.	۳۵۰	۳/۳۰	۱/۴۱	۰/۰۷	۴/۰۳**	۳۴۹	۰/۰۰۰
۱۱	لزومی ندارد همسر انسان مذهبی باشد.	۳۴۸	۲/۸۱	۱/۵۱	۰/۰۸	-۲/۳۰*	۳۴۷	۰/۰۲۲
۱۲	دین مانع پیشرفت علم است.	۳۴۹	۱/۷۵	۱/۱۶	۰/۰۶	-۱۹/۹۴**	۳۴۸	۰/۰۰۰
۱۳	به نظر من فرقی نمی‌کند نماز را در خانه بخوانیم یا در مسجد.	۳۴۹	۳/۰۲	۱/۴۴	۰/۰۷	۰/۳۷	۳۴۸	۰/۷۱۲

ردیف	مؤلفه	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای انحراف استاندارد	t	df	sig
۱۴	مسلمانان به خاطر تبعیت از دین عقب مانده‌اند.	۳۴۳	۲/۰۴	۱/۳۲	۰/۰۷	-۱۳/۳۴**	۳۴۲	۰/۰۰۰
۱۵	یافته‌های علمی، احکام مذهبی را نفی می‌کنند.	۳۴۲	۱/۹۷	۱/۲۰	۰/۰۶	-۱۵/۷۳**	۳۴۱	۰/۰۰۰
	بعد شناختی نگرش دینی	۳۳۳	۳/۹۲	۰/۶۲	۰/۰۳	۲۶/۵۷**	۳۳۲	۰/۰۰۰

$P \leq 0.05^*$ $P \leq 0.01^{**}$

برای سعادتمندی انسان‌ها فدا کرده‌اند.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=38.77$)، «امر به معروف و نهی از منکر از وظایف اجتماعی انسان است.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=15.44$) و «من احساس می‌کنم که در زندگی چیزهای مهم‌تر از مذهب هم وجود دارد.» ($t=4.03$ ؛ $\text{sig}=0.000$) مثبت (تا حدی موافق و کاملاً موافق)، «مربیان پرورشی الگوهای خوبی در زندگی هستند.» ($t=-5.28$ ؛ $\text{sig}=0.000$)، «لزومی ندارد همسر انسان مذهبی باشد.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=-2.30$)، «دین مانع پیشرفت علم است.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=-19.94$)، «مسلمانان به خاطر تبعیت از دین عقب مانده‌اند.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=-13.34$) و «یافته‌های علمی، احکام مذهبی را نفی می‌کنند.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=-15.72$) منفی (تا حدی مخالف و کاملاً مخالف) و «به نظر من فرقی نمی‌کند نماز را در خانه بخوانیم یا در مسجد.» ($t=0.37$ ؛ $\text{sig}=0.712$) بینابین بوده است (جدول شماره ۲). همچنین به منظور بررسی میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران با توجه به پایه تحصیلی و رشته تحصیلی دانش‌آموزان، از آزمون تحلیل واریانس یک راه استفاده گردید که نتایج آن در جداول شماره ۳ و ۴ ارائه گردیده است.

بررسی نتایج ارائه شده در جدول شماره ۱ در خصوص بررسی میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران حاکی از آن است که مقدار آماره بدست آمده ($t=26.57$) در سطح معناداری $P \leq 0.01$ به لحاظ آماری معنادار بوده ($\text{sig}=0.000$) و از این رو فرض صفر مبنی بر عدم وجود تفاوت معنادار بین میانگین نمونه با میانگین فرضی جامعه رد شده و فرض خلاف مبنی بر وجود تفاوت معنادار بین میانگین نمونه با میانگین فرضی جامعه تأیید می‌گردد. نتایج بیانگر آن است که میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران در حد زیاد می‌باشد (میانگین ۳/۹۲). از سوی دیگر نتایج نشان می‌دهد که دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به مؤلفه‌های «خداوند خالق همه‌ی هستی است.» ($t=164.28$ ؛ $\text{sig}=0.000$)، «قرآن بهترین راهنمای فرد در زندگی است.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=46.51$)، «مرگ پایان زندگی نیست و جهان آخرت وجود دارد.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=39.65$)، «نداشتن مذهب باعث فساد اخلاقی است.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=15.88$)، «تربیت دینی برای همگان ضروری است.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=19.67$)، «احکام و دستورات دین، متناسب با فطرت انسان است.» ($\text{sig}=0.000$ ؛ $t=19.78$)، «پیامبران و امامان، زندگی خود را

جدول ۳: شاخص‌های توصیفی مربوط به میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران با توجه به متغیرهای پایه تحصیلی و رشته تحصیلی

متغیر	سطح	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای انحراف استاندارد
پایه تحصیلی	اول	۲۰	۴/۱۳	۰/۶۷	۰/۱۵
	دوم	۳۸	۳/۹۴	۰/۷۰	۰/۱۱
	سوم	۱۰۶	۳/۹۵	۰/۶۰	۰/۰۵
	پیش دانشگاهی	۶۸	۳/۸۷	۰/۶۰	۰/۰۷
رشته تحصیلی	عمومی	۲۰	۴/۱۳	۰/۶۷	۰/۱۵
	ریاضی	۶۶	۴/۰۲	۰/۶۵	۰/۰۸
	تجربی	۹۱	۳/۸۹	۰/۵۶	۰/۰۵
	انسانی	۵۰	۳/۸۴	۰/۶۸	۰/۰۹
	فنی حرفه‌ای-کاردانش	۱۳	۳/۸۶	۰/۴۱	۰/۱۱

جدول شماره ۴: نتایج تحلیل واریانس یک راهه مربوط به مقایسه میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران بر حسب متغیرهای پایه تحصیلی و رشته تحصیلی

sig	F	میانگین مجزورات	df	مجموع مجزورات		
۰/۴۴۰	۰/۹۰	۰/۳۵	۳	۱/۰۷	بین گروهی	پایه تحصیلی
		۰/۳۹	۲۲۸	۹۰/۲۰	درون گروهی	
			۲۳۱	۹۱/۲۷	کل	
۰/۲۹۵	۱/۲۳	۰/۴۷	۴	۱/۸۹	بین گروهی	رشته تحصیلی
		۰/۳۸	۲۳۵	۸۹/۸۲	درون گروهی	
			۲۳۹	۹۱/۷۲	کل	

$P \leq 0/05^*$ $P \leq 0/01^{**}$

مانده‌اند.» و «یافته‌های علمی، احکام مذهبی را نفی می‌کنند.» منفی (تا حدی مخالف و کاملاً مخالف) و «به نظر من فرقی نمی‌کند نماز را در خانه بخوانیم یا در مسجد.» بینابین بوده است.

همچنین نتایج (جدول شماره ۳ و ۴) بیانگر آن است که مقادیر آماره بدست آمده برای مقایسه میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران بر حسب سطوح مختلف متغیرهای پایه تحصیلی و رشته تحصیلی فاقد معناداری آماری بوده و بیانگر آن است که میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران در سطوح مختلف پایه تحصیلی و رشته تحصیلی دانش‌آموزان یکسان بوده است. (جدول شماره ۳ و ۴).

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این تحقیق بیانگر سطح بالای نگرش دینی در نوجوانان مورد مطالعه ما (دانش‌آموزان دختر مقطع دبیرستان شهر تهران) می‌باشد. لذا می‌توان گفت که علی‌رغم آنچه در نگاه ظاهری به رفتار و پوشش نسل جدید جامعه به ذهن خطور می‌کند، جوانان ما به دلیل کشش‌های پاک انسانی و فطرت الهی خود و همچنین علاقه‌مندی تاریخی، فرهنگی و بستر خانوادگی که با دینداری، آنها را تربیت کرده‌اند، به دین‌گرایی دارند. آنچه بدیهی است گرایش بشر در طول سده‌های تاریخ به پرستش معبود، چه حقیقی یعنی ذات اقدس الهی و چه کاذب همچون بت‌سنگی و خورشید و امثال آن، غیرقابل‌انکار بوده و فطرت خداجوی نوجوان نمی‌تواند این مسأله را انکار کند. اما سطح پایبندی به دستورات دینی و برخورداری از عقاید صحیح دینی که مبتنی بر شناخت باشد، در جامعه‌ی مذهبی ما، در خانواده‌های مذهبی این جامعه و در کنار رسانه‌هایی که تبلیغ دین می‌کنند ضعیف بوده و بایستی بیش از این مقدار و با کیفیت بهتر باشد. لذا نقش خانواده، مشاوران، مبلغین دینی،

نتایج بیانگر آن است که مقادیر آماره بدست آمده برای مقایسه میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران بر حسب سطوح مختلف متغیرهای پایه تحصیلی ($F=0/90$; $sig=0/440$) و رشته تحصیلی ($F=1/23$; $sig=0/295$) فاقد معناداری آماری بوده و بیانگر آن است که میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران در سطوح مختلف پایه تحصیلی و رشته تحصیلی دانش‌آموزان یکسان بوده است (جدول شماره ۳ و ۴).

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج ارائه شده در جدول شماره ۱ بیانگر آن است که میانگین میزان تأثیر برنامه‌های آموزش دینی بر بُعد شناختی نگرش دینی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر تهران، ۹۲/۳ و در حد زیاد می‌باشد (این در حالی است که میانگین فرضی جامعه عدد ۳ در نظر گرفته شده است). یافته‌ی مذکور با نتایج تحقیق آهنکوب-نژاد (۱۳۸۸) [۱۰] در مورد بالا بودن بُعد شناختی نگرش دینی نوجوانان، همسو می‌باشد.

از سوی دیگر نتایج (جدول شماره ۲) نشان می‌دهد که دیدگاه دانش‌آموزان نسبت به مؤلفه‌های «خداوند خالق همه‌ی هستی است»، «قرآن بهترین راهنمای فرد در زندگی است»، «مرگ پایان زندگی نیست و جهان آخرت وجود دارد»، «نداشتن مذهب باعث فساد اخلاقی است»، «تربیت دینی برای همگان ضروری است»، «احکام و دستورات دین، متناسب با فطرت انسان است»، «پیامبران و امامان، زندگی خود را برای سعادت انسان‌ها فدا کرده‌اند»، «امر به معروف و نهی از منکر از وظایف اجتماعی انسان است.» و «من احساس می‌کنم که در زندگی چیزهای مهم‌تر از مذهب هم وجود دارد.» مثبت (تا حدی موافق و کاملاً موافق)، «مریبان پرورشی الگوهای خوبی در زندگی هستند»، «لزومی ندارد همسر انسان مذهبی باشد»، «دین مانع پیشرفت علم است»، «مسلمانان به خاطر تبعیت از دین عقب

در این مطالعه اصول اخلاق در پژوهش شامل اخذ رضایت آگاهانه از شرکت کنندگان و حفظ اطلاعات محرمانه آنها رعایت گردیده است.

تشکر و قدردانی

پژوهشگران مراتب قدردانی و تشکر خود را از کلیه شرکت کنندگان این پژوهش که با استقبال و بردباری، در روند استخراج نتایج همکاری نمودند، اعلام می‌دارند.

تعارض منافع

نویسندگان این مطالعه هیچ گونه تعارض منافی در انجام و نگارش آن ندارند.

فهرست منابع

- [1] Manteghi M. Content Analysis of Third-Grade Junior and Senior High School Religious Textbooks in Terms of Their Responsiveness to Students' Affective-Psychological and Social Needs. Quarterly journal of Educational Innovations, 2009; 8 (1):54-74. [Persian]
- [2] Sharia'ti A. Sociology of religions. Tehran: Bi Na, 1977. [Persian]
- [3] AlagheBand A. The place of religious education on the structure of the education system. Ma'refat Journal, 2002; 57: 8- 22. [Persian]
- [4] MehrMohamadi M. A research at education system, necessities, fears and hopes. Ta'lim va Tarbiat journal, 1997; 1. [Persian]
- [5] Sadegh Zade Qanbari A. High School and pre-university religious education curriculum guide. Islamic education Journal, 2008; (6): 209-242. [Persian]
- [6] Dehkhoda AA. Loghat Nameh, Tehran: Tehran university, 1998. [Persian]
- [7] Anvari H. Farhange Bozoge Sokhan. Tehran: 2002; 2(4). [Persian]
- [8] Khodayari Fard M. The short version of the visual assessment scale for the Iranian students. Ravanshenasi va din Journal; 2018; 4(44): 53- 68. [Persian]
- [9] Karimi Y. Attitude and attitude Change. Tehran: Nashre Virauyesh, 2004. [Persian]
- [10] AhankoubNejad M. A study of the religious adherence of the youth of Ahvaz. Research on Youth, Culture and Society Journal, 2018; 3: 1-24. [Persian]
- [11] Kaviani M. The relationship between cognitive, emotional and behavioral

رسانه‌های جمعی و به خصوص مدرسه که نهاد تأثیرگذار واقعی در راستای تعلیم و تربیت نوجوانان است، در نهادینه کردن عقاید و رفتار و گرایش دینی در نوجوانان غیرقابل انکار است. از سوی دیگر نقش تعیین‌کننده نوجوانان در آینده جامعه به ویژه در انتقال ارزش‌ها و فرهنگ به نسل آینده موجب می‌شود که پرداختن به هویت دینی دختران نوجوان اهمیت بیشتری پیدا کند. دختران نوجوانی که خود از پایه‌های غنی تربیتی دینی بی‌بهره هستند، در انتقال ارزش‌های دینی و مذهبی به فرزند خود نیز موفق نبوده و پیامد چنین امری بر بنیان‌های هویت دینی نسل آینده جامعه تأثیر خواهد گذاشت. دختری که در آینده دور یا نزدیک در مقام مادری، همسری و مدیریت خانه قرار می‌گیرد، بایستی روح و روانش به گونه‌ای تربیت دینی شده باشد که بهترین الگو در جهت رفتار و گفتار دینی برای همسر و فرزندش باشد. جهت نیل به این هدف یکی از راه‌های مناسب، آموزش این امر در کتب درسی دانش‌آموزان است. به خصوص در کتب تعلیمات دینی که البته گاهی این کتاب‌ها دارای مشکلاتی اعم از بیگانه بودن با مسائل روز و متناسب نبودن زبان و فهم آن با زبان و فهم مخاطب می‌باشند. در صورتی که تفکر دینی باید یک تفکر زنده باشد که همیشه و در همه شرایط بتواند ما را هدایت کند. انتظار می‌رود این کتب، آموزه‌های دینی را متناسب با ظرفیت و ویژگی‌های این قشر مشخص برگزینند و ارزیابی کنند که چه عناصری از آموخته‌های دینی در سنین مختلف می‌بایستی به آنان آموخته شود؟ در چه سنینی توحید، معاد یا نبوت باید مطرح شود و شیوه مطرح کردن آن به چه صورت بایستی باشد؟ البته نایستی زحمات دست‌اندرکاران کتب تعلیمات دینی را از نظر دور داشت، بلکه بایستی توجه نمود که مسئله بسیار پیچیده است و کار بیشتری را می‌طلبد. همچنین مربیان امور پرورشی، مدیران و معلمان بایستی به این امر واقف باشند که رفتارشان که عمدتاً برخواسته از عقاید و گرایش‌های دینی آنان است، می‌تواند به عنوان الگویی مناسب در جهت تربیت دینی دانش‌آموزان مطرح شود و در این راستا برنامه‌ی درسی غیر رسمی نیز اعم از برنامه‌های پرورشی، مراسم‌ها و مناسبت‌های مذهبی و اردوهای فرهنگی تأثیرگذار خواهد بود. در مجموع به نظر می‌رسد فهم و درک خواسته‌های نوجوانان از دین و نوع برخورد افراد دین‌محور با خواسته‌ها و نیاز آنها در این راستا، به نحوه‌ی نگرش و قضاوت آنها در مورد دین و دین-مداری بسیار تأثیرگذار است.

موازین اخلاقی

[13] Samavati S. Preparation of religiosity scale for students. Modern educational ideas Journal, 2018; 5 (4): 107-127. [Persian]

components in the religious attitudes of students. Islamic studies and psychology Journal, 2008; 3: 113-128. [Persian]
[12] YusefiLuye V. The effect of teaching Islamic education courses on the religious attitude of students. Islamic Education Journal, 2016; 5: 153-184. [Persian]

